

Jazykové prostředky stylizace zážitků z putování v cestopisech Z. Kočové (Chvála putování, Potíže putování)

IVANA KOLÁŘOVÁ
(Brno)

Kombinace stylizačních postupů narativních (Doležel 1993) a postupů typických pro literaturu faktu se v české cestopisné literatuře uplatňuje od jejich počátků (Vlašín a kol. 1984: 53-54). Již J. Jungmann vysvětluje cestopis jako žánr „předmětního slohu“ (1846: 92), který „obsahuje známosti, jakýchž putující sami o zemích a obyvatelích zahraničných nabývají“ (Jungmann 1846: 94) – vypravěč tedy zaujímá subjektivní postoj k jevům, s nimiž se setkává. O. Hausenblas (1990: 75n.) ukazuje na vybraných textech K. Čapka, jak se vypravěč jeho cestopisných prací dělí o svoje zážitky s předpokládaným adresátem: oslovuje jej jako účastníka nacházejícího se v daném čase přímo na místě, o němž se právě hovoří (Hausenblas 1990: 75n.; Doležel 1993: 47), jako člověka, který s ním některé okamžiky cestování prožívá.

Právě důraz na subjektivní momenty vyjadřování cestovatelských zážitků a prolínání různých stylizačních postupů při jejich jazykovém ztvárnění lze považovat za jeden z hlavních rysů textu uměleckých cestopisů Z. Kočové *Chvála putování* (1984; cestování po Islandu a Faerských ostrovech) a *Potíže putování* (1988; cestování po Anglii, Skotsku a Walesu a Francii). Obrazy navštívených míst, příhody s nimi spojené, názory na významné žijící i nežijící osobnosti, setkání s památkami, zajímavými přírodními jevy apod. jsou v některých pasážích podávány z perspektivy buď vypravěče objektivního/nezajímavého, který o nich hovoří bez výraznějšího hodnotícího aspektu, nebo vypravěče subjektivizovaného (Jedličková 1992: 105; Doležel 1993:

44-46), který cestovní příhody a jednání ústřední postavy (*paní z Prahy, paní z Malé Strany, Středoevropanky, babí, poutnice*) posuzuje a komentuje z vlastního pohledu, zaujímá k nim vlastní stanovisko; jeho postřehy a názory jsou formulovány prostřednictvím polopřímé řeči. Tento způsob stylizace se střídá s momenty, ve kterých je prožívání *paní z Prahy* vyličeeno z její subjektivní perspektivy (Macurová 1983: 26-27), často ve vnitřním monologu. Prostředkem pro jeho vytvoření je většinou opět polopřímá řeč (Doležel 1993: 45-46), která umožňuje v některých případech stírání hranic mezi promlouváním a myšlenkami ústřední postavy a řeči vypravěče (Jedličková 1992: 51). *Ich*-forma se v cestopisech Z. Kočové objevuje zřídka, důležité místo v nich však zaujímá umělecká stylizace, kterou by bylo možné charakterizovat jako auto-komunikaci (Vlašín 1984: 35), popř. by její charakter spíše vystihl termín *auto-dialog* (pro potřeby v tomto příspěvku vyhovuje více, budeme jej tedy používat); jde o „rozhovor“, při kterém *paní z Malé Strany* rozmlouvá sama se sebou a oslovuje sama sebe pomocí gramatických slovesných tvarů 2. osoby a zájmeny 2. osoby.

Proměnlivou výstavbu obou cestopisných textů Z. Kočové dokládají následující texty (1), (2). V textu (1) je vysvětlen jeden ze základních charakterových rysů *paní z Malé Strany* – tendence k rozmlouvání se sebou. Na počátku textu je zachyceno jedno z mála míst v obou cestopisech, v nichž je osloven čtenář vypravěčskou řečí v *Ich*-formě (Jedličková 1992: 29). Pak text (1) přechází v řeč subjektivního vypravěče, komentujícího charakter *paní z Malé Strany*, a následně k autodialogu, založenému na úvahách o smysluplnosti a reálnosti plánované cesty na Island: *paní z Prahy/z Malé Strany* se snaží vyjasnit si možnost jejího uskutečnění, „zpovídá“ se čtenáři. Na jedné straně sama sebe napomíná za nereálná přání a plány, na druhé straně sama sobě ospravedlňuje své jednání.

(1) Nevím, do jaké míry veďte samomluvy vy, nebo nakolik jste si to schopni připustit. Znáím lidi, kteří si sami sobě za celý den ani slůvko neřeknou, zato jiní od nich slyší připomínky všude, vždycky, ke všemu.

Tahle *paní z Malé Strany* byla slovanský typ. Pokaždé se prošťourala nejdřív v duši vlastní a pak teprve venku. I na prahu stáří měla některé zásady, a když k něčemu došlo, zuřivě se snažila najít vinu u sebe. Tvrdila, že je to z pohodlnosti, že dá méně práce napravovat jedince než ten nedozírný a složitý svět kolem. Svět den ke dni neustále složitější. A tak, aby okolí příliš neobtěžovala, hádala se občas sama se sebou v předlouhých rozhovorech, povětšinou mlčky, někdy hlasitě.

Ten večer to na ni padlo, sotva hosté odešli.

Co tě to zas, holka, potrefilo: Island! Viděla jsi, jak se lidé zatvářili? Od dneška tě budou mít za blázna.

Všichni ne, jenom někdo!

Ale všichni budou všechno, co teď řekneš, hodnotit daleko odtažitěji!

Tak at'! A co se stalo?

Ve svém věku nemáš právo na plácání do větru! Copak jsi už ztřeštěností neužila dost? Chovala ses přece už docela způsobně, dokonce tě někteří měli i za rozumnou. Kde se to zase vzalo?

Však já o svých pocitech nikde nevykřikuji! Nestěžuju si! (*Chvála putování*: 10-11)

Kromě jazykových prostředků oslovování (osobních zájmen, gramatických tvarů sloves 2. osoby, vokativních tvarů substantiv), otázek pravých i nepravých, výpovědí s funkcí rady, doporučení, hrají důležitou úlohu výtky (*Co tě to zas, holka, potrefilo: Island!*), varování (*A také by ses musela trochu vybatvit, spací pytel a tak; Od dneška tě budou mít za blázna*), napomenutí (*A teď to přičti k lodím! Ve svém věku nemáš právo na plácání do větru*). Cestovatelka si však na ně sama sobě odpovídá odmítnutím (*Tak at'!*), ohrazením se (*A co se stalo? Všichni ne, jenom někdo*), námitkou (*Však já o svých pocitech nikde nevykřikuji!*). Autodialog v (1) působí tedy jako vylíčení „sporů se sebou“ – paní si uvědomuje obtížnost realizace své cesty (proto sama sobě adresuje výtky, napomenutí, varování), a současně se sama sebe snaží přesvědčit, že cesta uskutečnitelná je, a proti výtkám, napomenutím, varováním se tedy ohrazuje, odmítá je pomocí stručných odpovědí neslovesných (*tak at'*), popř. eliptických (*všichni ne, jenom někdo*).

První část textu (2) tvoří komunikace *paní z Prahy* s pracovníci informačních kanceláří. Stěžejní údaje (trasa plánovaného putování, cena cesty apod.) nejsou přesně specifikovány a autorka tak ponechává čtenáři možnost, aby si o nich udělal představu podle jejích reakcí a komentářů odrážejících se ve vnitřním monologu („*Jedna cesta? Nebo tam a zpět?*” – *Tak tedy jedna cesta*). V následujícím autodialogu *paní z Malé Strany* opět napomíná sebe, vyjadřuje pochybnosti o účelnosti svých plánů. Další část textu (2) ukazuje plynulý přechod od autodialogu (*A teď to přičti k lodím!*) do řeči nezaujatého vypravěče (objektivní Er-formy; srov. Doležel 1993: 14, 18, 32-33):

(2) „Kolik by to stálo z toho Bergenu?”

„Na Island? To vám řeknu.” Listovala v knize, paní nevěděla, v jaké. Poodešla, ale brzo se vrátila zpět.

Hnědé oči pod víčky pracně vystínovanými, se teď dívaly s hlubokým zaujetím.

„Druhá třída, paluba, že?”

„Samozřejmě!”

„Nový jízdní řád a ceník teprv dostaneme, ale dá se předpokládat, že se příliš nezmění.”

Řekla přibližnou cifru.

„Jedna cesta? Nebo tam a zpět?”

Tak tedy jedna cesta.

Paní přešla energicky přes ulici. Když má dostat přes prsty, ať se to všecko odbude najednou. „Prosím informace o vlaku do Bergenu. Přes Berlín, po «Sassnitz», na Malmö, Oslo, Bergen”.

Podle všeho je to trasa nejdostupnější.

Vyšla z kanceláře.

A teď to přičti k lodím! A také by ses musela trochu vybavit, spací pytel a tak.

Co chceš víc než dopsat jednu pohádku o VĚTRU, o přírodě. Nestačily by ti pro inspiraci květináče s fazolemi za oknem? A neměla bys ji vůbec nechat v zásuvce? Koho z prostých čtenářů dnes bude zajímat podobenství o zániku světa? Lidé se chtějí bavit!

Kartotéka ze dne na den zmizela ze stolu. Ve studovně knihovny paní zrušila záznam, půjčovali jí tam Einara Olgeirssona, naučil ji trochu chápat minulost OSTROVA a srovnávat jeho historii s českou (*Chvála putování*: 20).

V (1) a (2) by bylo možné chápat funkci rozmluv *paní z Prahy* se sebou jako autoregulační (Bečka 1992: 280). V textu (3) se řeč nezaujatého vypravěče mění v řeč vypravěče subjektivního (komentujícího) v okamžiku, ve kterém je cestovatelka překvapena názory přítomné společnosti. Následující autodialog (*Do tohohle, Malostráňčko, raději nezasahuj...*) opět slouží jako autoregulační prostředek (*Malostráňčka* si zakazuje zapojovat se do diskuse, která by mohla vést k nedorozumění s obyvateli Anglie):

(3) Rozložitý, holohlavý pán na konci stolu nakonec pronese delší, mumlavý projev. Londýňanka sdělí paní z Prahy stručný obsah. Společnost, která se tu náhodně vytvořila, je kupodivu naprosto jednoduše: že by všechny ty nápady s podmořským tunelem připravily Anglii o její postavení. Jenom žádné umělé pupeční šňůry s kontinentem! Je to pokus, jak zničit velkou ostrovní říši.

Do tohohle, Malostráňčko, raději nezasahuj. Drž se, děvče, pěkně dále svého kopyta a pokus se odtud nějak mile vymizet (*Potíže putování*: 26/27).

V textu (4) signalizuje přechod od řeči objektivního vypravěče k autodialogu změnu situace (Jedličková 1992: 32), tj. možnost pohodlného usazení se ve vlaku po předchozím zřejmě namáhavém vyřizování formalit spojených s cestou. V (5) je text tvořený vypravěčskou řečí a řečí přímou (řečí postav) vystřídán autodialogem v okamžiku, ve kterém je paní z Prahy nečekaně oslovena mladými manželi a ona se obává, že jí budou něco vytýkat: v (6) zaznamenáme náhlý přechod k oslovování sebe v okamžiku nečekaného příchodu policie:

(4) Vlak je plný, také český místenkový vůz směr Praha-Mainz, až právě na její kupé, kde se drží na svých číslech v koutě u chodbičky jen dva mladí a dobře živení manželé.

Paní se posadí bezohledně u okna a protáhne si nohy. Všechno kolem odjezdu bylo jaksi složité. Všude drobné potíže, pořád jako by ji někdo zdržoval: nech toho, kam se ženeš? I poslední vstupní vízum vlastní jen dvě hodiny, tedy právě jednu a půl před startem, když už i Faust s tornou v taxi před ambasádou začínal být poněkud netrpělivý. Bylo to varování?

Vše se zvládlo, všechno je teď už jen minulost, a všechno další, světlé, teď na tebe čeká. V Mainzu se nijak zvlášť nezdržíš, projedeš se napříč Belgií do Ostende, přeplavíš se do Doveru

(konečně moře, loď!), za pár hodin zvládneš londýnský úkol, a pak už jen dál a dál a přímo na sever (*Potíže putování: 18/19*).

(5) „Promiňte, prosím, paní -“ zaznělo odnaproti docela nečekaně z úst mladého manžela. „Víte, my nejsme zvyklí-“ přidala se k němu druhá polovice jemným, trochu zahanbeným sopránkem.

V čem jim proboha, vadíš? Kouříš leda na chodbě, i když je to v tomhle kupé dovoleno. Pokusí se o mírný tón. „Kampak jedete?“

„Jedeme za švagrem. Ale v Doveru už na nás bude čekat,“ řekne pochmurně muž.

„Takže taky přeseďte v Mainzu“ (*Potíže putování: 20/21*)

(6) „My se radši projdem, pohlídáte nám?“ řekla mladá paní, a oba manželé vyšli do světa.

Copak pohlídat tašky, ale jak ubrániš prázdná křesla v tomhle chumlu, ví bůh. Tlačí se to teď kolem, a jeden přes druhého poskakují, vykřikují -

A najednou nečekaně vstoupila policie. Několik vlídných hochů. A zasalutovali.

V Malostranačce hrklo: teď půjde do tuhého. Jen aby ses odtud vůbec dostala dál.

Ale chlapi v prostěradlech jako by byli tuhle návštěvu čekali, rázem přestali křepčit, magnetofony zmlkly, a všichni v klidu společně vyšli z čekárny (*Potíže putování: 20/21*).

V (7) by bylo možné chápat náhlý přechod od objektivní vypravěčské řeči k řeči postav jako signál podivu *paní z Prahy* nad nečekaným oslovením ze strany cizince-námořního důstojníka a nad způsobem oslovení (nad tykáním). Další moment překvapení (příchod do podpalubí) je signalizován přechodem k autodialogu a užíváním hovorových výrazů (*usídlit, natáhneš kosti, rozkoukala*). V (8) je zřejmé, že *paní z Prahy* je překvapena zajímavými přírodními úkazy. Ty jsou zobrazovány pomocí neslovesných vět. V místě, ve kterém text přechází k autodialogu cestovatelky, nastupují výroky s podobou vět slovesných nebo s podobou souvětí. Nechybějí slova signalizující překvapení explicitně (*najednou, koukáš, koukáš*):

(7) Složila si krosnu u nejbližšího křesla a snažila se chovat jako další příchozí, pro které je podle všeho plavba oceánem záležitost až poněkud banální.

„Už máš místo?“

Černý anděl! Tentokrát bez kukly. Do třicítky chlapi zcela jistě něco chybí, a on jí pořád tyká! Usmála se, seč dovedla, mateřsky. Není tady pod ochranou námořních důstojníků?

.....

Neví, kolik lítacích dveří za nimi zalítalo, cestu zpátky si našla teprve druhý den. Ale prostor, kde ji Anděl po svém zvyku opustil, ji zcela zbavil slov. Tohle že je to její „podpalubí“? Velká, široká okna, jedno těsně vedle druhého, takže vidíš moře, kam jen dohlédneš. Nízký prostorný sál, přehrazený na třetiny dřevěnými stěnami s palandami vždycky po třech nad sebou, jen si vyber, kde se hodláš usídlit, kde si natáhneš kosti. Různí mladí mužové a mladé ženy to dokázali udělat dřív, než ses rozkoukala (*Chvála putování: 55-56*).

(8) Kolem trávy, kapradí. Pustina, pustina.

Kopulovité vrchy.

Jsi na ostrově Tmy a najednou pochopíš plný dosah těch slov: Ať z té či oné strany, kopce na sebe vrhají neustále stín.

Tři jezera vlevo, horami semknutá do řady. Na hořejších svazích dalšího pohoří zadržují rozdrobené kameny tvrdé skály pod nimi, i ty jako by obr rozryl drápy... [...]

Krásný, jednoobloukový mostek přes řeku, kterou za chvíli pohltní jezero Kiseloch. Koukáš, koukáš a dlouho ti ještě není jasné, jestli opravdu jezero nebo už záliv moře. Další mostek. Car-saig, vlevo, hlásí cedule (*Potíže putování: 78/79*).

Opomenuty nejsou v cestopise Z. Kočové ani osudy významných osobností (např. Anny Lucemburské), pamatováno je na významné anglické spisovatele (Walter Scott, Jerome Klapka Jerome). Zachyceno je i setkání s žijící osobností (s prezidentkou Islandu):

(9) Ve Westminster Abbey čeká Andulka Česká, jinak Anna Lucemburská, lidem nazvaná Dobrá (*Potíže putování: 30/31*).

(10) Chudera Andulka vychovaná u dvora, kde se z nařízení přísného tatínka mluvilo česky, a kde se muselo umět zatraceně moc, když máma, Eliška Pomořanská, dokázala silou přemoci i své polské rytíře, když prarabeta Marie a potom teta Jitka už zažily panování nad Francií, další teta nad Uhry, když Praha byla v tu dobu známý pupek Evropy, její panovnický rod jeden z nejvýznamnějších.

Špatně si, holka, vybrala svoje narození (*Potíže putování: 30/31*).

(11) Nebylo mu, chudákovi, dočista nic platné, že ho Anna naučila číst a psát (*Potíže putování: 30/31*).

(12) Spadla stejně, chudák malá, z bláta do louže, usoudila nad jejím osudem poutnice a rozhodla se, že Andulku navštíví (*Potíže putování: 32/33*).

(13) Jen se jí tu Andulku, řečenou Dobrou, českou, pod dalekým těžkým kamenem, chtělo jaksi pozdravit (*Potíže putování: 34/35*).

Užitím pojmenování *Andulka česká, chudera Andulka, chudák malá, holka* vyjadřuje *paní z Malé Strany* svůj pocit sounáležitosti s ní: ten vyplývá z hrdosti na společný původ a z cestovatelčiny představy, že postavení jich obou v cizí zemi má některé společné znaky (i *paní z Malé Strany* si chvílemi připadá v Anglii i dalších zemích, kterými cestuje, jako bezradná cizinka), srov.:

(14) Tak takhle jsme my dvě spolu, Andulko, dopadly (*Potíže putování: 34/35*)

Projevy emocionality vyvolává v *paní z Prahy* setkání se sochou Waltera Scotta a také sen, v němž se setká se spisovatelem Jeromem:

(15) Sir Walter Scott osobně. Průvodce jejích dětských i dívčích cest si tu stojí hrdý, přímo bronzový, a dívá se do dálky, kamsi do budoucnosti. Občané ho, jak se zdá, příliš neobtěžují.

Nebyl to i on, romantik a vlastenec, který odmítl titul „poeta laureatus“, kdo ti nenápadně (čtou ho teď už vnukové) připomenul smutek kraje, kam teď pospícháš? Nenesíš si ho s sebou vlastně už odmalička? Nelákají tě Skotové právě svou hrdostí a smyslem pro vlastní i rodovou čest?

Dost, dost! Nemíjí třeba říkat hop, když jsi nepřeskočila. My dva, sire Waltře, se teď budem potkávat, a už ne jenom na stránkách románů (*Potíže putování*: 44/45).

(16) Čert ovšem nespí nikdy. A v polosnění se duši rozrušené může zjevit ledacos, to už znají i staří. Najednou se někde někdo začal tichounce smát. A byl to dávný známý.

„Mistře! Mistře, kde vy se tu berete? Že by ve vás byla taky kapka keltské krve?“

Jerome Klapka Jerome se jen lehce ušklíbl. „Studujete národnostní problémy Británie?“

Zastyděla se. Musela se mu přiznat. „Bude to po této stránce země asi složitá, jenomže: která není. Já se hodlám držet jenom přísně svého plánu, a ten se týká daleké minulosti, víte?“

Rozhřehtal se, zdálo se jí, že až příliš hlasitě. Copak má proti ní? (*Potíže putování*: 22/23, 24/25)

Vztah k těmto osobnostem však *paní z Malé Strany* nevnímá tak intenzivně, jako vztah k Anně Lucemburské – Jerome Klapka Jerome je zdvořile osloven *Mistře*, Walter Scott zůstává *sirem Waltrem*.

V cestopisech Z. Kočové nechybí prvky mezitextového navazování (Homoláč 1996), které mj. dokládá několikrát se opakující pohádka o Meluzíně. Ta v knize *Chvála putování* vytváří východisko, ke kterému se autorka vrací i v *Potížích putování*. Pohádka není opakovaně vyprávěna, cestovatelka však několikrát vyjadřuje svůj silný pocit sounáležitosti s Meluzínou a pocit hrdosti plynoucí z vědomí, že patří k jejím „předkům“. Tyto výrazné osobní vztahy se odrážejí v užívání osobních zájmen vyjadřujících vlastnictví (*A moje Meluzína? Ať tak nebo tak. Meluzína je tvoje; A co tvůj Šimon Baar?*), popř. ve výrocích postihujících tento vztah explicitně (*se ... zařadila mezi Meluzíniny znamenání potomky*) nebo v podivových řečnických otázkách vyjadřujících odhodlání nevzdat se sounáležitosti s Meluzínou (*Tak: pramáti z Francie?*):

(17) Žil, byl kdesi v českých horách člověk jménem Michálek. Vyučil se na hvězdáře, proto se nebál kouzel ani žádných prokletí. Na cestách došel k hradu, kde střežili tři obři tři moudré, krásné sestry. Zamiloval se do jedné z nich, vzal si ji za ženu. Žili v malé chaloupce a měli spolu děti [...] A tak Michálek překročil daný zákon, nahlédl škvírou do stodoly, uviděl tam svoji ženu, jak se koupe v neckách – i to, že je napůl člověk a od pasu ryba. Nedokázal si svoje poznání srovnat v hlavě [...] Staří obři rozmetali chaloupku, Michálek si ze zoufalství rozbil hlavu o skály a Meluzína skučí od domu k domu a prosí o jídlo pro své prapodivné děti. Od dětství se s tím paní nějak nemohla smířit. Zdálo se jí, že pohádka není spravedlivá, že v ní trest daleko přesahuje vinu (*Chvála putování*: 16).

(18) Holka z Prahy, kdysi dívenka poněkud samorostlá, se už v dětství dobrovolně zařadila mezi Meluzíny znamenáné potomky... (*Potíže putování: 82/83*)

(19) Z Meluzíny zbyl v tu dobu Malostranačce jenom symbol propojení tvorstva. Symbol přírodních tajů. (I když nikdy nepřestala dávat drobty za okna.) Poznala i pár vědců, četla o vynálezech (*Potíže putování: 84/85*).

(20) Jeden z evropských vědců, zabývající se také pradávými bájemi, poznamenal jenom jako mimochodem, že je „pramáti Mélusine“ zakladatelka známého francouzského rodu šlechticů z Lusignan, ve své podstatě jen přenesením božstva, které znali Keltové jako symbol zrození a mateřství. A tvorby.

Tak: pramáti z Francie?

A co tvůj Šimon Baar?

Co ty dvě staré vesničanky, které mu kdysi pohádku vypravovaly? Kde k ní přišly? Od vojáků Napoleona?

A tvá vlastní, tvá pokrevná prababička taky?

Nebo pověst jako zrnko zůstala ve své půdě, už když ji dávní předkové, Kelti opouštěli? (Jsi amatér, můžeš si vytvářet hypotézy.)

Ať tak nebo tak. Meluzína je tvoje! (*Potíže putování: 84/85*)

(21) Ale už i jí byl někdy dáván obraz víly, sirény, položeny-poloryby, nebo krásné dívky s dvěma hady místo nohou, vyjádření spojení zdánlivých protikladů mezi vševládnoucími (a dosud neznámými) přírodními silami.

Paní z Prahy nevydrží. „A – moje Meluzína?“

Betty dobrácky zkracuje.

„V poslední době se tak říkalo Bertě. Píše tady, že ta tvoje Mélusine znamená také hudebnici, sirénu, která měla vytvořit soulad. Myslí se tu asi mezi osudy lidí a bohy anebo přírodou, když chceš.“ (*Potíže putování: 134/135*).

Zajímavé je vylíčení setkání s prezidentkou Islandu. *Paní z Prahy* si k ní na základě zkušeností svých přátel utvořila osobní vztah obdivu. Ten kontrastuje s dojmy, které získala, když se s ní setká osobně a seznámí se v průběhu interview s jejími názory: *paní z Malé Strany* pocítí zklamání, když získá dojem, že prezidentka podceňuje úlohu ženy v rodině:

(22) Poutnice si říká: brzo uvidím Vigdís. Nikdo na celém OSTROVĚ nenazve paní Finngoga-dóttir, prezidentku, jinak nežli křestním jménem. Jako každého.

Byla zvolena lidovým hlasováním a mnoho lidí v ní tady věří. I Sista a Frida. Výklady jsou dnes plné jejích fotografií; na jedněch se krásná, plavá padesátice usmívá laskavě jako něžná matka, jiný obrázek ji zachycuje u psacího stroje, ruku plnou energie opřenu o stůl, tvrdý státník současného západního ražení, který si i uprostřed své složité práce najde čas na úsměv pro fotografie [...] Doposud se s ní setkala jenom na dálku. Když se s Olgou vracely z prezidentského sídla, z prohlídky, objevilo se proti nim v zatáčce auto, s Vigdís u volantů. Dokonce jim zamávala a ještě víc podnítila cizincinu zvědavost (*Chvála putování: 133*)

(23) „Dovolíte druhou otázku? Dosáhla jste ve své zemi nejvyššího postavení, nejvyšší zodpovědnosti. Jste svým způsobem příklad. Co pokládáte za nejdůležitější, aby dnešní mladé ženy byly v životě šťastné?“

„Vzdělání, vzdělání, vzdělání.“ Vigdís zprísnila: „Mladá žena nesmí připustit, aby měla menší vzdělání než muž.“

Paní v duchu souhlasí, jen se trochu pokusí o dřívější srdečnější atmosféru: „Jen jak to všechno stačit? Vzdělání, rodinu -“

„Ženy se mladé vdávají, pracují. Muž se učí, jde dál. To by snad měli oba. Žijeme v moderním světě, můžeme si chvíli počkat, než budeme mít děti.“

Poutnici začíná být pro ten věčný tón smutno. Přece Sista, která Vigdís tolik miluje, chce sedm potomků. „Promiňte, já celý život v divadle pracovala, a přitom mám syna.“

„Já jsem taky matka,“ řekne paní Finnbogadóttir. Jistě cení mateřství, když si před léty osvojila děvčátko. „Také vidím ráda ženy doma u dětí. Ale ty jim přece jednoho dne odejdou. Matky zůstanou samy. A potom: co?“

Obraz rozjásané Vigdís, s rukama nad hlavou, fotografie z chvíle, kdy byla zvolena, vystřížena z novin jedním z paniných mladých přátel nedlouho před CESTOU, se tichounce rozplývá. Na debaty o citech tu jistě není místo (*Chvála putování*: 139-140).

Změna vztahu paní z *Malé Strany* k prezidentce Islandu se odráží v přechodu od počátečního důvěrného pojmenování *Vigdís* k formálnějšímu paní *Finnbogadóttir*, a to v okamžiku, kdy cítí zklamání, že její původní představy neodpovídají skutečnosti.

Cestovatelka je v obou knihách charakterizována různými jmény (srov. již citované paní z *Prahy*, paní z *Malé Strany*, *Středoevropanka*, *Evropanka*, *babí*, *poutnice*); přívlastek z *Prahy* se objevuje často tehdy, hodnotí-li cestovatelka jiné město, jiná místa, srov.: *Nebylo tak těžké vysvětlit Charlottě Středoevropančin odpor k velkoměstům (Potíže putování: 28/29)*; *Nespěchej, Evropanko! (Potíže putování: 94/95)*. Jako příznakové můžeme hodnotit pojmenování *poutnice*, vyjadřující velké úsilí cestovatelky poznat co nejvíce míst: *Poutnice se konečně zvedně od bílých zdí (Potíže putování: 88/89)*. Jako odlehčující lze hodnotit pojmenování *Malostraňka*, srov.: *Malostraňka si přeseďne z balvanu na balvan (Potíže putování: 86/87)*. *Autobus tady seshora okamžitě uvidíš. Kdosi radil Malostrančce, že se tady lidské vztahy nejlépe navazují frázemi o počasí. Ty umí. Ale – proč? (Potíže putování: 46/47)*. Žertovná pojmenování *babí*, (*tahle*) *ženská*, *holka*, *nevzdělanec* se objevují ve vnitřním monologu a v autodialogu tehdy, jestliže si cestovatelka něco ostře vyčítá, srov.: *Pámbůvi proč jsi ty, nevzdělanče, viděla ve Viktorii vždycky baculatou mamku (Potíže putování: 46/47)*. *Pospícháš k nim jako všude, se srdcem na dlani, a chtěla bys všechny dobré věci života dát do jednoho hrnce. Kuchařko. Ženská. Babí (Potíže putování: 46/47)*. *Víš už ve svém věku, milá paní z Malé Strany, jak je lidem snadné stvořit pomluvu (Potíže putování: 56/57)*.

Ukázky z cestopisů Z. Kočové dokládají, že autorka v nich využila různé způsoby stylizace: objektivní vypravěčská řeč v Er-formě se jeví jako bezpříznaková, funkce přímého oslovení čtenáře pomocí adresných tvarů 2. osoby je spíše nevýrazná (Doležel 1993: 24-26, 31-33; *Knížka o jazyce a stylu*: 28). Jako nejvýrazněji příznaková působí polopřímá řeč, do níž se často promítá uvažování cestovatelky nad vlastními zážitky, nad vlastním jednáním, popř. konfrontace představ a skutečnosti. Frekventované rozmlouvání *paní z Malé Strany* se sebou nastupuje většinou ve spojení s překvapivými zážitky, v okamžicích, kdy cestovatelka cítí potřebu vyřešit problémovou situaci, popř. vyjádřit emocionální vztah k historické události, pověsti, osobnosti. Přechody od řeči objektivního vypravěče k řeči vypravěče, který postavu a události s ní spojené hodnotí, popř. k textu obsahujícímu i přímou řeč, bývají spíše pozvolné, ostřejší přechody zesilují moment překvapení a neočekávanost situace.

Literatura

- Bečka J. V., 1992, *Česká stylistika*, Praha.
- Čechová M. – Chloupek J. – Krčmová M. – Minářová E., 1997, *Stylistika současné češtiny*, Praha.
- Doležel L., 1993, *Narativní způsoby v české literatuře*, Praha.
- Hausenblas O., 1990, *Čapkův adresát v komunikační perspektivě. – Karel Čapek a český jazyk*. Red. R. Brabcová, Praha, s. 75-90.
- Homoláč J., 1996, *Intertextovost a utváření smyslu v textu*, Praha.
- Jedličková A., 1992, *Ke komu mluví vypravěč? Adresát v komunikační perspektivě*, Praha.
- Jungmann J., 1946, *Slowesnost*, Praha.
- Knížka o jazyce a stylu soudobé české literatury*, 1962. Red. J. Kuchař a L. Doležel, Praha.
- Kočová Z., 1984, *Chvála putování*, Praha.
- Kočová Z., 1988, *Potíže putování*, Praha.
- Kolářová I., 1998, *Einige Sprachmittel im Dialog des Erzählers mit seinem Leser und mit den literarischen Gestalten in der tschechischen Prosa. – Dialoganalyse VI.* Hrsg. von S. Čmejrková, J. Hoffmannová, O. Müllerová und J. Světlá, Tübingen, s. 395-401.
- Macurová A., 1983, *Utváření komunikačních faktorů v jazykových projevech*, Praha.
- Slovník českých spisovatelů. Díl 1*, 1998, Praha.
- Vlašín Š. a kol., 1984, *Slovník literární teorie*, Praha.

Die Sprachmittel der Stilisierung der Wanderungerlebnisse in Z. Kočová's Bücher „Chvála putování“ (Das Lob der Wanderung) und „Potíže putování“ (Schwierigkeiten der Wanderung)

Es gibt verschiedene Type der Textstilisierung in den zwei obengenannten Z. Kočová's Bücher. Die Wanderungerlebnisse werden in der objektiven Erzählerrede beschrieben, die oft in die erlebte Rede übergeht. In der erlebten Rede werden vor allem die kurze Wanderungsgeschichten der Hauptgestalt (*eine Frau von Prag – paní z Prahy, eine Kleinstädterin/eine Frau von der Kleinstadt – paní z Malé Strany, eine Wandererin – poutnice, eine Mitteleuropäerin – Středoevropanka, die Oma – babí* usw.), die Meinung des subjektivierten Erzählers von ihrer Handlung ausgedrückt. Es gibt auch die Meinungen und die Gefühle der *Frau von der Prag* in der erlebten Rede geschildert. Die Autorin gebraucht noch eine besondere Art der Textstilisierung – den Dialog, den die *Frau von Prag* (d. h. die Hauptgestalt) mit sich selbst führt – sie spricht sich selbst in der 2. Person an und auch antwortet sich selbst. Die erlebte Rede und der Autodialog werden als besondere Sprachmittel für Subjektivierung des Textes gebraucht.